

Третяк Світлана Миколаївна
старший викладач кафедри
теорії та історії держави і права
Академії праці і соціальних відносин

Профспілки як інститут громадянського суспільства.

У громадянському суспільстві функціонування суспільних відносин відображає дійсно гармонійну, соціальну систему, яка спрямована на еволюційне створення вільного, відкритого суспільства, метою якого має бути розвиток кожного для всіх та всіх для кожного, розвиток кожного за умови розвитку всіх.

Громадянське суспільство – це система координат, де всі питання вирішуються консенсусом і де навіть найслабший голос буде почуто й враховано при прийнятті рішення.[1] Розвинуте громадянське суспільство – це автономна, плюралістична, самоорганізована система зв'язків, відносин і взаємодії громадян та їх груп, яка утворюється в наслідок їх самоорганізації для захисту та реалізації різноманітних інтересів і прав людини, що виявляється у створенні ними відповідних інститутів і організацій, яка забезпечує поєднання індивідуального і спільного інтересу та гарантує права людини і громадянина.

Самоорганізація громадян є однією з необхідних умов та ознакою сформованості громадянського суспільства. Як вважають дослідники спроможність населення країни до самоорганізації виступає принциповою ознакою, за якою можна судити про можливість розвитку громадянського суспільства в цій країні.[2] Історичні факти свідчать, що в Україні традиційно висока громадська активність населення, яка виявляється у самоврядуванні громадян, виборності та прагненні до представництва в органах державної влади, а значить можна говорити про можливість розбудови такого суспільства в Україні.

Основною метою такої трансформації українського суспільства є суттєве підвищення матеріального і духовного рівня життя всіх членів суспільства, забезпечення в Україні оптимальної рівноваги між свободою,

зокрема економічною, з одного боку, та юридичною рівністю і соціальною справедливістю – з іншого. Основні засади цієї стратегії схвалені Верховною Радою України і закріплені у Конституції України. Йдеться про цілісний комплекс державно-правових гарантій забезпечення і захисту прав та свобод людини. Зокрема, економічними гарантіями прав і свобод людини і громадянина повинна стати соціально-ринкова економіка, рівність форм власності, свобода зайняття підприємницькою діяльністю, високий рівень продуктивності праці та економічного розвитку суспільства, що дає змогу забезпечити добробут, гідний рівень життя і соціальний захист членів суспільства, перебороти такі негативні явища, як бідність, безробіття, низьку оплату праці тощо.

Реалізація та задоволення матеріальних потреб дає можливість особам повноправно діяти у громадянському суспільстві та реалізовувати свої інші інтереси. І хоча не існує єдиної універсальної системи виміру здійснення матеріальних інтересів, адже кожен член суспільства має свої власні, індивідуальні потреби, проте вони мають цілу низку показників, які визначають спосіб і міру задоволення їх потреб. В залежності від цих показників і на ґрунті їх спільності у громадянському суспільстві й формуються відповідні групи економічних інтересів. Однією з соціально-економічних організацій захисту інтересів саме найманих працівників виступають профспілки.

Професійні спілки – масові громадські організації найманих працівників, об'єднані спільністю інтересів у процесі праці, метою яких з початку виникнення є постійне поліпшення умов життя і праці своїх членів та їх сімей.

В сьогоденні умовах значно розширилось коло об'єктів захисту профспілок та сфера їх інтересів, що дало підставу дослідникам по-новому поглянути на профспілки, їх природу і сутність, роль у громадянському суспільстві. Так Б.Г.Столповський стверджує, що „профспілки існують для захисту професійних прав та інтересів різних верств трудящих”.[3] А

Х.Баширов вказує, що профспілки відстоюють не тільки економічні інтереси найманої праці, а й загально громадські інтереси всього населення. [4]

Отже, сьогодні профспілки дійсно все більше починають керуватися не корпоративними інтересами своїх членів, а широкими громадянськими потребами представників найманої праці, внаслідок чого відповідним чином змінилась і сфера їх діяльності. *Сучасні профспілки* – це об'єднання найманих працівників, створене ними для захисту перед роботодавцями, підприємцями-власниками, спілками підприємців, державою – не тільки інтересів своїх членів, а й інтересів тих представників найманої праці, які не входять до профспілок. [5]

На сьогодні можна виділити три основні напрями участі профспілок у функціонуванні громадянського суспільства. *По-перше*, наділення і розширення прав і свобод людини і громадянина, які є фундаментальною основою становлення і розвитку громадянського суспільства. „У найзагальнішому вигляді, і дещо спрощуючи, роль профспілок у громадянському суспільстві, - зазначав В.В.Песчанський, - можна визначити як наділення найманого працівника правами, створення з нього громадянина”. [6] Оскільки більшість населення є саме найманими працівниками, це дає можливість великій масі населення мати можливість отримувати ці права.

Разом з цим у громадському суспільстві відбуваються і морально-психологічні зрушення. Профспілки мають повсякчас виявляти та вносити до громадянського суспільства принципи солідарності та взаємодопомоги, протиставляючи їх принципам індивідуалізму та егоїзму. Крім того, діяльність профспілок має сприяти утвердженню гідності людини, яка працює за наймом, самоцінність особистості найманого працівника. Л.Брентано зазначав, що „завдяки профспілкам праця стає товаром нарівні з іншими товарами, а робітник дійсно людиною”. [7] Таким чином, гаслом громадянського суспільства стане свобода разом зі справедливістю та солідарністю.

По-друге, участь профспілок в утвердженні й вдосконаленні системи соціального партнерства, яке допомагає стабілізувати і зміцнити громадянське суспільство. Громадянське суспільство передбачає систему конструктивного співробітництва різних соціальних груп та об'єднань, яка цивілізує соціальні конфлікти та вводить їх розв'язання і правове поле. Саме тому разом із підприємцями, у протиборстві з ними або у згоді профспілки поступово формують хребет майбутнього громадянського суспільства. Його стрижнем покликана стати система соціального партнерства. Це є шуканий інструмент конструктивного перетворення, узгодження інтересів, мінімізація соціально-трудової конфліктності.

Нова якість соціальних відносин, побудованих на принципі соціального партнерства, суттєво змінить моральний клімат громадянського суспільства. У такому суспільстві знизиться рівень ненависті, страху, підозрливості та озлобленості, і як наслідок зросте можливість швидше і повніше забезпечити протилежні інтереси. „У результаті, - зазначає К.С.Гаджієв, - соціальне життя стає ареною зіткнення і співробітництва, конкуруючих одна з одною груп, що вступають до різного роду спілок, коаліцій, компромісів, угод, тим самим урівноважуючи одна одну, утримуючи всю соціальну і політичну систему у своєрідній рівновазі, перешкоджаючи різкому зрушенню суспільно-політичної осі вліво чи вправо”. [8] Таким чином, будучи побудованим на принципі соціального партнерства, громадянське суспільство стане більш врівноваженим, компромісним, узгодженим і соціально збалансованим.

По-третє, активна участь профспілок у процесах самоврядування, що служить передумовою подальшого динамічного розвитку громадянського суспільства. Самоврядна практика профспілок отримала концептуальне оформлення у тезі про промислове громадянство, яке з'явилося вслід за соціальним громадянством.

Слід зазначити, що останнім часом профспілки виходять за межі своїх безпосередніх завдань по захисту економічних інтересів, розширюючи сферу

своєї діяльності як організація громадянського суспільства. Тепер профспілки діють як багатофункціональна суспільна організація, яка виражає загальногромадянські інтереси, надаючи підтримку і не членам профспілок і іншим соціальним категоріям громадян. Таким чином, виявляючи свою суспільну активність, профспілки вже прямо і безпосередньо діють як асоціації громадянського суспільства, надаючи йому зі свого боку самоврядного імпульсу.

Саме роль профспілок у функціонуванні громадянського суспільства залежить від різноманітних Найбільш вагомими з них є наступні: стан і розвиток самого громадянського суспільства, його складових; стану і політики держави; стану і розвитку профспілок, профспілкового руху.

В Україні за останні декілька років проблема функціонування професійних спілок як важливого інституту громадянського суспільства викликає все більше уваги та дискусій. Причин тут кілька. Перш за все змінилося місце профспілок в українському суспільстві. В сучасному українському суспільстві спостерігається тенденція усунути профспілки на узбіччя економічного і соціального життя. Однак, десятирічний досвід діяльності профспілок України підтверджує, що вони дійсно, хоч і не без труднощів, набувають притаманних їм функцій представництва, здійснення та захисту трудових, соціально-економічних прав та інтересів найманих працівників.

Сучасний етап розвитку економіки на базі якісно нових технологій та інформаційних систем змінює і структуру виробництва, і структуру робочої сили, породжує нові види діяльності профспілок, дозволяє їм ставити питання про наукове обґрунтоване планування і організацію підготовки фахівців нових спеціальностей та сприянню їх участі в усіх процесах функціонування та розвитку суспільства.

Крім того, сьогодні ніхто не може ігнорувати профспілки як у політичному житті, так і в реалізації економічних, соціальних та духовно-культурних програмах. А також, зростає соціально-виховна роль профспілок

України. Отже, аналіз діяльності профспілок в Україні свідчить про те, що жодної суспільно значимої події не відбувалось без активної участі та ефективного впливу профспілок.

Разом з тим одним із невід'ємних висновків наукових досліджень є те, що профспілковий рух сьогодення розвивається суперечливо і порівняно з попередніми часами занепадає. Причини кризи профспілок багатоманітні й носять як об'єктивний, так і суб'єктивний характер.

Наукове осмислення профспілок як соціального явища, перспектив і напрямів розвитку профспілкового руху вимагає кардинального оновлення їх структури, яка сьогодні в Україні все ще залишається радянською; необхідність усвідомлення українськими профспілками зміни форм, методів та засобів діяльності всіх їх структур і ланок. При цьому необхідно врахувати стан економічної, політичної та правової системи України, його незавершеність та несистемний характер.

Однак, профспілки, будучи організаціями захисту економічних та соціальних інтересів найманих працівників, одночасно є важливим інститутом громадянського суспільства, покликаним представляти, виражати і захищати інтереси найманих працівників як громадян. Їх роль у громадянському суспільстві визначається ступенем наділення і розширення завдяки їх діям і боротьбі громадянських прав і свобод найманих працівників, утвердження і розвитку у ньому практики соціального партнерства і стимулювання профспілкового самоврядування. Оскільки у різні часи профспілки тим чи іншим чином сприяли цьому, можна стверджувати, що вони завжди брали участь у становленні громадянського суспільства, відіграючи у цьому процесі не останню роль.

1. Розвиток громадянського суспільства в Україні. – К., 2002, - С. 48.
2. Гражданское общество в России: западная парадигма и российская реальность. Под ред. Холодковского К.Г. – М., 1996, - С. 19

3. Столповский Б.Г. Вперед или в никуда //Полис. – 1991, - № 2, - С. 129
4. Социальное партнерство: предпосылки становления в Украине. – Донецк, 1997, - С. 9
5. Цвих В. Профспілки у громадянському суспільстві: теорія, методологія, практика. – К., 2002, - С. 146
6. Песчанский В.В. Становление гражданского общества в России: роль профсоюзов //МЭ и МО. – 1996, - №11, - С. 80
7. Брентано Л. Профессиональные организации рабочих. – Спб., 1904, - С. 19
8. Гаджиев К.С. Гражданское общество и правовое государство. //МЭ и МО. – 1991, № 9, - С. 12

Юридичний журнал, № 9 (51), 2006